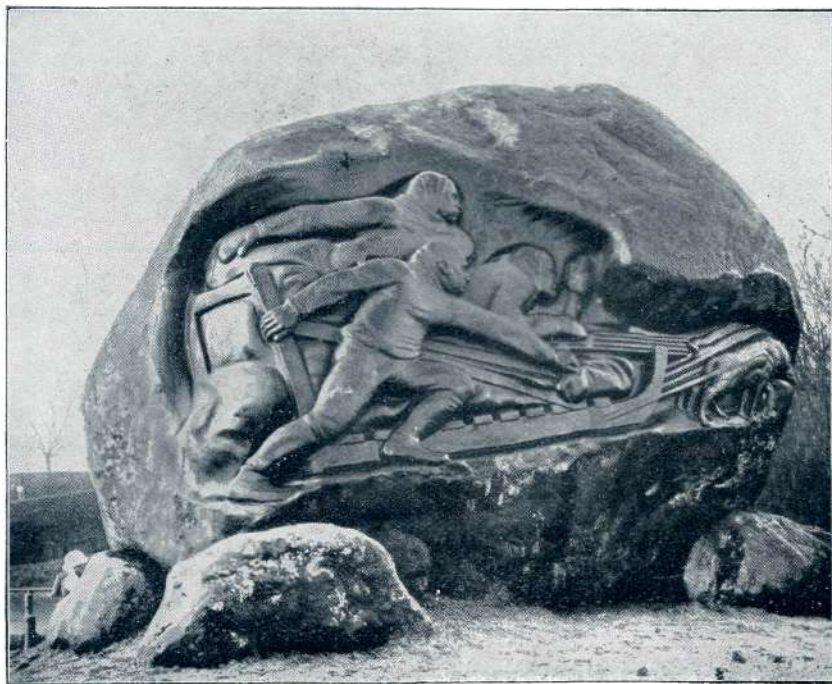

SPOMENIK PREISKOVALCA
SEVERNEGA TEČAJA
MICHEL ERICKSENA.

PAR DNI V ŠVICI.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

Na Arlberškem prelazu so krasni travniki, lepa živina se pase tam. Včasih sem mislil, da je sankališče v Bohinju najlepše na svetu, a do takrat še nisem bil na Arlbergu. Zdaj pa vem, da je tam še lepše in da Sv. Anton ne slovi zastonj. Tisti travniki, odeti v sneg, so kakor nalašč za zimski šport. V alpskih deželah so pred leti kleli nad snegom in ledom, zdaj ju pa blagrujejo. Se pa tudi pozna. Naj le eden pogleda v Suldensko dolino ali pa v Oetztalesko, koliko se je izpremenilo, odkar so se ljudem odprle oči za razumevanje narave. Saj je že pri nas boljše; celó Švicarje hočemo posnemati; a žalibože dosedaj večinoma samo v enem, zahtevamo dosti, damo pa malo, Švicar nas v prvem doseže, v drugem pa daleč prekosi.

Na Predarlškem opaziš, da stanuje tam alemansko pleme; vsak košček zemlje je izrabljen, tvornic vse polno; na drugi strani Arlberga pa ni tako, tu stanuje bavarsko-avstrijsko pleme, ki med nemškimi gotovo ni prvo, vsaj Nemci tako trdijo.

Ren! Nemcem se menda srce širi, če ga vidijo, za svojega svetega očeta ga imajo. Jim prav nič ni treba. On jih veliko manj spoštuje kakor Nemci njega, poplave v Predarlški nižini so se nepre-

stano ponavljale, ni dosti prizanašal. Zato sta mu pa naša in švicarska vlada po dolgem, trudapolnem delu, od 1893 do 1905, izkopali novo strugo, in prej divja gorska reka se izteka prav mirno v Bodensko jezero.

Malo ljudi opazi na poti iz Predarlške v Švico, da se peljejo skoz staro kneževino Liechtenstein. Lansko leto — 1912 — so praznovali neko tisočletnico, prirejali so svečane izprevoze. Šel sem gledat to kneževino. Postaja Buchs v Švici je zelo dolgočasna. Četudi je v Švici, ima vendar tudi slovenske napise, našim Nemcem bi to gotovo ne bilo všeč. A kaj, ko ti napisi značijo samo našo nesrečo, prirejeni so za izseljence, da se vedo kam obrniti. Nekaj jih je šlo tudi takrat v Ameriko, jokali so, zlasti ženske. Tako lahko miselno menda ne gre nihče v svet kakor Slovenec, za utopijami se lovi, potem se pa kesa. Pa ga nič ne izpametuje, gre še drugič in tretjič tja, pa še druge vzame s seboj. Jaz sem šel pa v kneževino Liechtenstein. Čudna država to, še sedaj se vojskuje s Prusijo. Ko so l. 1866. sklepali mir, so na Liechtensteince, naše zaveznike — deset ali enajst mož — popolnoma pozabili. Na mostu so na eni strani švicarski carinski uradniki, na drugi naši, ker med Avstrijo in kneževino ni gospodarskega

nasprotja. Prišel sem v Vadúz, naglas na zadnjem zlogu. Staro mestoce je res, zelo staro, star je tudi grad nad njim. Če za dokaz starosti ni treba drugega kakor strme ulice in precejšnja zaspanost, potem je Vaduz najstarejše mesto sveta. Prebivalci so kmetje, lepo polje imajo, tudi vinograde, vino je izvrstno. Računati znajo pa tudi izvrstno, tega so se naučili od Švicarjev. Če v tem pozabljenem kotu zemlje kdo misli, da se mu godi krivica, gre na sodnijo v Vaduz; če tam ne razsodijo po njegovi volji, se pa lahko pritoži, in sicer na avstrijsko nadsodišče v Inomostu; od tam pa ne gre naprej. Kneza navadno ni doma; ima pa svoje ljudi zelo rad, celó dolgove jim včasih plača, kar drugje ni navada. Dolžina kneževine: Ljubljana—Kranj, največja širjava: Ljubljana—Brezovica, ljudi pa kakih 10.000, četrтина Ljubljancev.

Če ima kdo le malo vida in sluha, opazi, da je ljudstvo pri vstopu v Švico vse prej nego nemško. Nemško sicer govori, a kri ni nemška. Imena nam še danes pričajo o Retih in Romanih: Vaduz, Sevelen, Alvier itd. Malo bolj na jugu se je ohranil tudi jezik, pozneje sem ga slišal govoriti. Na Bohinj sem mislil, ko sem se peljal mimo Walenskega jezera, tako stisnjeno je; a stene so še bolj strme, dvigajo se 700 do 1000 m naravnost kvišku iz jezera. Seveda vse polno predorov, a nasprotna — severna — stran bi bila v tem oziru še slabša. Dolžina jezera 15 km, globočina pa 115 m. Videl sem dosti slapov. Razlaga je lahka. Tam, kjer je sedaj jezero, je bil včasih velikanski ledenik, ki se je zaril globoko v dolino; iz stranskih dolin so mu pritekali drugi ledeniki, a ker množina ledu ni bila tako ogromna kot pri glavnem ledeniku, se niso mogli tako globoko zariti, doline so ostale plitve. Prišlo je milejše podnebje, led je izginil, pred seboj vidimo globoko posodo, izvotljeno od ledenika: Walensko jezero! Otoki stranskih plitvih dolin morajo pa skakati čez rob, če hočejo do jezera. Ledeniško dolino lahko takoj spoznamo: vstopimo se pri Sv. Janezu v Bohinju in glejmo proti »Zlatorogu« ali pa obratno; vidimo podobo črke U; pri navadnih dolinah opazimo črko V, seveda malo izpremenjeno, kakor je pač kamenje itd. Ledenik ni deloval samo v globino, ampak tudi spodaj ob straneh, zato U.

Med Walenskim in Curiškim jezerom je svet močviren, zato prekop, Linth-Kanal.

Peljal sem se na južni strani Curiškega jezera. Na severnem bregu je Rapperswil z onim znanim poljskim muzejem, o katerem je pisal lansko leto v Dom in Svetu dr. Lampe. Če imenujemo prvo jezero »veličastno«, zasluži Curiško v polni meri

nadevek »ljubkost«. Tako je tukaj lepo in prijetno, da bi si želel dolgo časa bivati ob njegovih bregovih. Štirideset kilometrov je dolžina srpasto zavitega jezera, do štirih kilometrov gre na širjavo; obrežje je posejano z zelenimi tratami, sadnimi vrtovi, vinogradi in mesteci, v ozadju nas pozdravlja oddaljena vrsta Alp; vile in sanatoriji in druga poslopja se ovijajo jezera noter tja do Curiha in niso zastonj imenovali vse te kraje »predmestje največjega mesta Švice«. Zaključek očarujočega venca je Curih. Lepša kakor po železnici je vožnja po parniku, oba bregova nas spremljata, na ladji pa godba in smeh in veselo življenje.

Curih je izredno industrialno mesto, središče švicarske svilene obrti, izdeluje bombaževino, železno blago itd. Tehnična visoka šola (politehnika), ena najboljših na svetu, me je seveda zanimala, pa tudi drugo. Zgodovinskih spominov je dosti. Zwingli je deloval v Curihu dvanajst let, na južni strani velike cerkve (Großmünster) ima svoj spomenik. Misli je ta mož, da morajo biti vsi ljudje istih nazorov kakor on; prvotni stari kantoni pa so bili drugega mnenja, in so se trdno oklepali katoliške cerkve. Zato jim je zaprl s svojimi vojaki izhod iz dolin, da niso mogli dobivati kruha in soli. Rekel je: Vaši duhovniki so vzrok vaše bede, ker vam ne dovolijo prestopiti v mojo cerkev. Švicarji so pa rekli: Ti si vzrok, ker nam braniš dovoz — udarili so nanj, pobili njegovo četo pri Kappelu, njega pa ubili (1531). Pestalozziju so tudi postavili spomenik, Lavater je bil triindvajset let župnik v Curihu; v mestni biblioteki si ogledaš lahko pisma Zwinglija, Lutra, Kalvina, Friderika Veliškega itd.; znameniti Gottfried Keller ima tu svojo posebno sobo. Znan je botanični vrt, park, palača umetnosti, posebne vrste je švicarski deželni muzej. Od najstarejših časov do sedaj vidiš tu vse spomine na preteklost, od najdb v predzgodovinskih votlinah pa do izdelkov najmodernejše svilene industrije.

L. 1854. je bila gladina jezera nenavadno nizka in zapazili so v njem ostanke stavb na kolih. To je dalo povod raziskovanju tu in drugod. Ponekod so take stavbe na kolih popolnoma rekonstruirali, tako na Gornjem Avstrijskem v Atterskem jezeru. Učitelju ni treba dosti govoriti in razlagati, gre lahko s svojimi učenci kar na majnikov izlet in napravi več, kakor če jim pridiguje cele mesece.

Ponos Curiha je Uetliberg, 873 m — približno Sv. Jošt nad Kranjem, tudi relativna višina skoro ista, ker je gladina jezera 409 m nad morjem — takoj zraven mesta na jugozahodu. Železnica vozi na vrh, vsled ovinkov doseže dolžino 9 km. Pelješ

se po samih gozdih in parkih, semintja kaka lina skoz zelenje, pogled na Curih, na jezero, na Alpe. Tudi pešpota te privedejo do vrha, hodiš kakor okoli lepe lopice, ovite z zelenjem. A jaz sem se tudi peljal. Čisto pod vrhom je postaja, izstopim, par korakov in gori smo. Niso pa hoteli posekati dreves, napravili so rajši 30 metrov visok stolp iz železa, 167 stopnic, za stare turiste kar preveč. Takole so se že ljudje razvadili, ker jih k vsaki boljši gostilni že pripelje železnica, da kar godrnjajo, ker ni dvigala v stolpu. Slišal sem rentančenje: Unerhört, asiatische Verhältnisse, gehört in die Zeitung itd. Za dovoljenje, pihati po stopnicah, moraš pa plačati 20 vinarjev. Eno prvih pravil za turista v Švici: Vse moraš plačati, včasih še moliti ne moreš zastonj. Za Vintgar bi zahtevali 60 vinarjev.

Vendar pa mora vsak godrnjač utihniti, če pride na vrh, na razgledno ploščo. Kdor ljubi naravo, bo lahko sedel tu gori ure in ure, bo gledal in gledal in priznati bo moral, da je na svetu lepo. Ljubkost celega jezera te pozdravlja iz doline. Curih, švicarska ravnina, daleč na severozahodu temni Vogezi, bliže že Črni Les, Jura, na jugu in vzhodu pa Alpe od Jungfrau do Säntisa, kakor vrsta velikanov, odetih v ledene oklepe; predstražnika sta Rigi in Pilatus. Kdor je bil enkrat tu, hoče priti še.

Promet v Curihu je nadvse živahen, malokje na svetu vidiš primeroma toliko avtomobilov kakor tu. Rekli so mi, da ima vsak boljši kmet iz okolice svoj avtomobil, in zdelo se mi je, da je res. Velikanski je promet na kolodvoru. Kako je vendar v Švici prijetno, ko lahko greš v vlak in iz njega popolnoma prosto, nihče te ne vpraša za listek, nihče te ne vpraša, kam se pelješ, ali kadiš ali ne in kar je še drugih takih sitnosti. Vsak voz ima napis: Kadilci in nekadilci, vstopiš prosto, kamor hočeš. Poglejmo pa na naš ljubljanski kolodvor: Kakor čredo ovac nas gonijo izprevodniki od voza do voza, prvi nima prostora — pač pa prazne vagona —, zadnji pravi, naj se obrnemo na prvega itd., milostno ti odpre milostni gospod izprevodnik nazadnje vratca in misli, da te je osrečil. Če hočeš v voz za nekadilce, te kot moškega navadno sploh ne pusti noter, četudi mu rečeš, da ne kadiš. Je vse zastonj. Še nekaj. Pri nas v Avstriji imajo vlaki krasne zveze, če hočeš vun iz Avstrije, če hočeš pa noter, pa lahko čakaš na meji več ur. Seveda je to v zvezi z drugimi prijetnostmi kakor nalašč za tujski promet. Avstrijska tla so res lepa, če ne, bi si ne mogli razlagati še vendar visokega števila tujcev. V Bregenz n. pr. pride brzovlak iz Curiha ob osmih

zvečer, naš brzovlak pa odide ob eni ponoči. Pet ur za Bregenz, ponoči! Je pa tam naslov: F. Kinz, Weinstube, vsaj malo pozabiš, da si jezen.

Iz Curiha sem se peljal v St. Gallen. Vstopilo je veliko švicarskih vojakov. Ko so nam včasih pripovedovali o Winkelriedu in Tellu in drugih, me je bilo švicarjev kar strah. Ravnotako seveda tudi Tirolcev. Letos sem jih pa videl in si nisem mogel razložiti, zakaj so bili Habsburžani tolikrat tepeni. So imeli pač le malo številce vitezov in tistih bitk pri Morgartenu, Sempachu itd. si ne morem predstavljati drugače kot kakšen večji turnir, samo da je šlo malo bolj za res. Pri turnirju so viteza vsaj pobrali, če je padel, v bitkah so mu pa kvečjemu sneli kako dragoceno verižico. Ker govorimo ravno o Tellu, bi omenili, da ni ravno naloga zgodovinarja — tukaj Schillerja — spravljati na dan bajke in pripovedke, ki so jih že popolnoma pozabili. Če je pa mislil, da je vse to res, kar so pripovedovali o Tellu, potem je bil pač svoje vrste zgodovinar. In z zgodovinsko razpravo je začel svojo profesuro! Slavni Niebuhr je enkrat rekel, da je Schiller zgodovino samo kvaril; bo že res.

Bolj kot vojaki so mi imponirali Švicarji kot poljedelci. Kar vesel moraš biti, če gledaš to marljivo ljudstvo, in hitro se sprijazniš z morebitnimi njegovimi napakami. Kako je vse obdelano, kako raste in rodi! Tla za njive in gozde so v obilni meri pognojili stari ledeniki s svojimi grobljami. Mimo Winterthura te pelje vlak; vse polno tvornic. St. Gallen. Če kdo sliši to ime, misli seveda takoj na početke srednjega veka, pozabi pa, da je St. Gallen kljub malemu številu prebivalstva — velik je kakor Ljubljana — eno prvih industrialnih torišč v Švici, središče santgallenskega in appenzellskega svilarstva. Izdelke svoje pridnosti pošilja po celem svetu. Kdor je bil pa prej v Curihu, nima za santgallensko industrijo dosti pozornosti, duh njegov beži rajši v preteklost. Že v 7. stoletju je sezidal tukaj sveti Gal iz Irlandije benediktinsko opatijo, v 8., 9. in 10. stoletju je slovela tamošnja šola kot ena prvih v Evropi. Pozneje so mnogo prezidali. Dirjal sem seveda v svetovnoznano knjižnico in si ogledal nekatere posebne znamenitosti. Najlepših reči ne skrivajo, izpostavljene jih imajo v lepih pultih. Vidiš psalter Notkerja »Ustnača« iz 10. stoletja, rokopis B nibelunške pesmi iz 15. stoletja, »Casus monasterii S. Galli« iz začetka 11. stoletja itd. Iz teh »casus« je črpal Scheffel za roman Ekkehard.

Še par postaj, zasveti se in zablješ v žarkih zahajajočega solnca, pred nami se razprostira Bodensko jezero, Švabsko morje mu pravijo,

Rimljani so mu rekli *Lacus Brigantinus*. 64 km je dolgo, okoli 12 km široko, površina 539 km², največja globina 252 m. Solnce se je že nagibalo k zatonu, ko sem se peljal ob njem. Kdor ima zanimanje za naravo, mora biti te vožnje vesel. Velikanskih motivov ni, znak jezera je mir, izenačenje. Mislim, da je tudi vpliv njegov tak. Tudi ledeniki, ki so iz divje alpske narave pluli proti severu, so našli tukaj svoj mir, na njihovih grobljah so se pojavile mične vasice in prijazna mesteca.

Cimbri in Tervtoni so divjali tod mimo, preje že Kelti. Petnajst let pred Kristovim rojstvom se rdeče valovi jezera krvi Keltov in Rimljanov, ki bijejo na njegovih vodah pravo morsko bitko. Jezdec grdega obraza in čudne govorice ga obiščejo devetsto let po Kristovem rojstvu, Madjari. V nedostopne gradove se skrivajo domačini, pesem poje pozneje o strašnih Azijatih. Cerkev je nedelina: cesar hoče napraviti red in skliče velik zbor v Kostnice; zbor naj sodi tudi o Husu. Divji boji se bijejo ob jezeru tedaj, ko se borita za nadvlado v Evropi Burbonec in Habsburžan. Ni čuda, saj se strnejo tu pota od zahoda proti vzhodu, od severa proti jugu.

Če napravimo v Kostnicah od vhoda stare cerkve — najstarejši deli od l. 1052. — proti notranjščini šestnajst korakov, stopimo na kraj, kjer je baje stal Hus na dan obsodbe 6. julija 1415. Ob bregu jezera so sezidali že l. 1388. veliko trgovsko hišo; dvorana v njej je 48 m dolga in 32 m široka, tu se je vršil kardinalski konklave za časa koncila 1414—1418. Na hiši, kjer so bili Husa prijeli, so vzdali Čehi l. 1878. spominsko ploščo z reliefno sliko svojega velikega rojaka. Deset minut zahodno od mesta — Brühl — so sežgali Husa in Hieronima (tega 30. maja 1416), od l. 1862. je tam »Husov kamen«, Hussenstein.

Ren zapusti jezero. Otok Reichenau vidimo, uro hoda je dolg, poldrug kilometer širok. Farno cerkev so posvetili že l. 806., potem večkrat prezidali. Pokopali so v njej Karola III. Že prej pa je bila tam benediktinska opatija, posvečena l. 724.

Par kratkih predorov: Schaffhausen. Sila prijazno mestece, razni zgodovinski spomini. Znan je stari zvon iz l. 1486., ki je imel napis: vivos voco, mortuos plango, fulgura frango. Pravijo, da je ta napis napotil Schillerja k oni krasni pesnitvi o zvonu. Od l. 1898. ga nadomešča drug zvon z istim napisom, starega so postavili pa nekam v kot. Nihče naj ne zamudi ogledati si Munot, okrogel stolp s premerom 50 metrov, zid je debel pet metrov. Lep razgled. Gotovo pa bi Schaffhausen ne bil nič brez Renovih padcev.

Ren je včasih drugače tekkel kakor sedaj, nekoliko južneje od padcev. Prišel pa je ledenik iz Alp, prinesel seboj grobljo, potok njegov pa je odkladal pred njim kamenje in pesek. Groblja in drugo kamenje sta potisnila strugo Rena proti severu. Ko je ledenik izginil, je iskal Ren stare struge, a ni je našel, pač pa je zadel blizu nje ob veliko oviro, ob par apnenih zapahov iz dobe jura; ker jih ni mogel hitro prodreti ali izglodati, jih je moral preskočiti in nastali so krasni Renovi slapovi. Padec je najmočnejši v Srednji Evropi, ljudstvo mu pravi »Der Laufen«. Sestoji iz treh glavnih slapov, iz kojih štrlijo štiri skale, porastle deloma z grmovjem. Višina na levem bregu znaša 19 m, na desnem 15 m; če pa računimo zraven še brzice nad padcem, vrtince itd., znaša višina vsega padca okoli 30 m. Bil sem tam ob zelo ugodnem času, koncem julija, ko ima dosti vode, ker se sneg in led v Alpah topi. Vrhutega pa vemo, da je bilo ravno lansko leto glede padavine sila radodarno. Pred osmimi zjutraj se vidi mavrica, enkrat tu, drugič tam; vidi se tudi popoldan po treh, a takrat sem bil že na Weißensteinu. Čarobni so padci ob luninem svitu, a nisem imel sreče jih videti tedaj. Dal sem se prepeljati niže padcev, med potjo sva obiskala s čolnarjem skalo sredi med njimi; ni ravno prijetno, tako smo se gugali in plesali, da mi je kar sapo jemalo, a to nič ne dé. Ogledal sem si padec tudi od »Känzeli« in »Fischez«. Fischez je železen mostiček, ki je izpeljan čisto noter med slap, neprestano grmijo valovi nanj, venomer se trese, vsak hip mislimo, da ga bo slap odnesel. Moker sem bil seveda kakor miš.

Na vsaki strani vodopada je gradič, na desni Wörth, na levi Laufen. Za prehod skoz Laufen moraš plačati en frank, sicer ne moreš vun. Združen je pa s tem prehodom obisk Känzeli in Fischeza.

Drdrali smo proti gorovju Jura in pod njim. Strmo pada v Švico, nalahno se znižuje proti Franciji. Za Kranjce, ki poznamo Kras in apneniške Alpe, Jura nima ravno dosti znamenitosti. Včasih je pust, včasih porastel z gozdom. Reke in potoki ga morajo prodirati v divjih soteskah, imenovanih navadno »gorges« (v francoskem delu Jura). Pri mestecu Brugg vidiš ostanke gradu Habsburžanov. Nad Solothurnom se dviga razgledna gora Weißenstein, 1287 m. Videl sem z nje kakor plašč pod nogami vso rodovitno švicarsko nižino, v ozadju pa kot mogočnega stražnika celo alpsko vrsto od Tirolske noter do Montblanca. — V Solothurnu je umrl pred sto leti poljski junak Tadej Kosciuszko —.

Blizamo se Bielu. Železnica drvi tik pod go-rovjem. Če človek pogleda strmo se dvigajoče rebri z izredno relativno višino — nad Bielskim jezerom okoli 1200 m — se kar ne more načuditi mogočnosti alpskih ledenikov, ki so prihajali ozi-roma je prihajal — več se jih je strnilo v enega samega — od osrčja Švice sem, preplul Juro in se vrnil tja na Francosko. Med rekama Rhone in Saone imamo še danes celo pokrajino grobelj, imenovano Dombes, ostanek delovanja rhonskega ledenika. Podobna je poveznjenemu krožniku, polna ribnikov in drugih stoječih voda. Francozi so jo sedaj v toliko preparirali, da poljubno lahko vodo odpeljejo ali napeljejo: enkrat vidiš tam polje in travnike, drugič pa ribnike, v njih polno rib, na njih dosti gosi in rac. Sploh so Francozi tod zelo pridni. Jura je znan kot torišče urarstva. V Besançonu, Pontarlier, v švicarskem La Chaux-de-Fonds itd. je skoro vsak odrastli moški optik. Sicer pa mora biti švicarska industrija industrija relativno lahkih reči; svila, ure, čipke itd. Izplačati se mora namreč. Ker je pa Švica zaprta na vseh straneh od drugih držav in nikjer ne pride do morja, mora gledati predvsem na nizko ceno

pri uvozu in izvozu. Zato torej predvsem lažje stvari, ki imajo primeroma zelo veliko vrednost.

Bielsko jezero je dolgo 15 km, široko 4 km. V muzeju mesta Biel je vse polno ostankov iz dobe La Tène (železna doba), tudi ostanki iz stavb na kolih, še več v Neuchâtelu. Kmalu smo ob Neu-châtelskem jezeru, 40 km je dolgo, 6—8 km široko, do 153 m globoko. Na severozahodnem koncu teče iz njega Zihl ali Thièle — tu se križa francoska in nemška govorica —; ko so jo kanalizirali, je padla površina jezera za dva metra! Obe ti je-zeri, Bielsko in Neuchâtelsko, sta obrobljeni s širokimi pasovi vinogradov. Ljudje so videti zelo zadovoljni, menda neprestano pojejo. Kamor smo se pripeljali, povsod godba, z zastavami so pri-hajali na kolodvore. Seveda so imeli ravno tisti dan, ne vem kje že, pevsko tekmo, a rekli so mi, da je tudi sicer petje in godba zelo v časteh. Tako sem jih gledal in poslušal, da sem čisto pozabil na Grandson ob koncu jezera: Karol Drzni in Švicarji. Zavili smo proti jugu, drdrali po rodovitnem polju in bujnih travnikih, železnica napravi ovinek, oko se ne more privaditi očaru-jočemu pogledu — Ženevsko jezero. (Dalje.)

ZDRAVNIK DR. MARKA GRBEC (1658—1718).

Spisal Viktor Steska.

(Dalje.)

2. Oporoka.

Marsikaj iz notranjega in zunanjega živ-ljenja Grbčevega nam pojasnjuje nje-gova oporoka¹, ki jo je sestavil nekako poldrugo leto pred svojo smrtjo, 24. septembra 1716. Oporoka obsega 32 točk. Glavna vsebina je naslednja: Moje truplo naj se pokoplje v cerkvi pri frančiškanih, za kar naj dobe 10 gold. nemške veljave² (točka 2). Latinska Marijina kongregacija naj me tja spremi; dobi naj 6 gold. n. v. (3). Za mojo dušo naj se opravi 600 sv. maš, po ena vsak petek pred oltarjem sv. križa pri frančiškanih, po ena vsako soboto skoz vse leto pri oltarju Žalostne M. B. pri sv. Florijanu, ob oblet-

¹ Arhiv c. kr. deželne sodnije v Ljubljani. Oporoko sem mogel pregledati vsled prijazne naklonjenosti g. Frana Vedernjaka, c. kr. višjega sodnega svetnika.

² Tedaj so razločevali nemško in deželno veljavo. 1 gold. nemške veljave je bil 1 gold. 11 1/3 kr. deželne veljave. 1 cekin in specie = 4 gold. 23 kr. n. v. Dr. Kos v Zvonu, 1891, str. 361.

nici pa 24 pri frančiškanih. Druge naj se opravi-jo čimprej à 17 kr. n. v. (4). Ko bom ležal na mrtvaškem odru, naj razdele vsak dan med ubožce po 4 gold. n. v. in za 1 gold. kruha, med dijakе pri jezuitih pa 6 gold. (5). Bratovščini Kristuso-vega trpljenja, škapulirski in sv. rožnega venca volim po 2 gold. (6), ubožnim bolnikom 50 gold., ki naj jih razdeli dr. Zanetti; svojim služabnikom razen plače po 1 gold. (7). Svoji soprogi Ani Ka-tarini, roj. pl. Schwitzen, volim enega izmed sre-brnih in pozlačenih vrčkov, srebrno mizno opravo, en zlat z diamantom okrašen prstan, ki si ga sama izbere, velike vratne bisere, rdeči kora-lasti molek s srebrnimi »očenaši«, sto species cekinov in dvojne tolarje, ki so v najbolj no-tranjem predalu pisalne mize (9). Ker želi glede vdovščine ostati pri ženitni pogodbi, naj pri tem ostane; uživa naj pa še obresti od glavnice 2000 gl. n. v., ki je naložena pri zatiškem samostanu, in hišo v mestu (10). Trem hčeram mojega brata

PAR DNI V ŠVICI.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

Francozi pravijo Ženevskemu jezeru Lac Léman. Dolgo je 72 km, Ljubljana—Dovje ali Ljubljana—Novo mesto, še malo več. Do 14 km široko, 309 m globoko, površina 582 km². Stoletja že slavijo njegovo lepoto in nekdo je rekel, da se mora zdeti ves ostali svet dolgočasen onemu, ki je rojen ob divnih teh bregovih. Voda njegova je modra, ona drugih švicarskih jezer zeleno-modra. Znamenita je nekaka plima in oseka, imenovana seiches (sěš). Gladina jezera se giblje okoli centralne osi, na eni strani jezera se voda dviga, na drugi pada. Vzrok: vpliv atmosfere, zlasti nenadne in močne izpremembe zračnega pritiska. Seiches opazujejo v podolžni osi, dosežejo višino 1'9 m, pa tudi v poprečni, od švicarskega brega do savojskega. Tako pregibanje se izvrši navadno v 73 minutah. Opazovali so pa tudi že seiches s polovično periodo, takoimenovane stoječe valove z dvema vozloza. Sedaj vemo, da imajo tudi nekatera druga jezera tako valovanje.

Na severnem bregu se vrsti vinograd za vinogradom, kamorkoli pogledamo, najbujnejša rodovitost, na vzhodu in jugu Alpe: biser v vencu stvarstva. Od Lausanne do Genève 60 km, železnica jih predirja v neprestanem teku v 53 minutah, povsod ob njej historično znamenita sela. Genève (Žnev) na južnem koncu jezera je zaključek slikovite vožnje, kakor Curih na severnem koncu Curiškega. Mali Pariz so imenovali to mesto, ime zasluži na vse strani. Velikanski promet s tujci: Od 120.000 ljudi v mestu in najbližji okolici je 43% tujcev. Sicer pa švicarski tujski promet ne računa s številom tujcev, temveč s številom oddanih postelj, kar je vsekakor bolj prav. Bi bilo dobro tudi pri nas.

Tudi v Genève nisem opazil nobenih lepakov iz tujih držav, Švicarji dosledno ne delajo reklame za tuje pokrajine; samo zase. Pa pogledjmo pri nas. Kar vrste se, tuje reklame namreč. Še nekje na Gorenjskem, na nekem prav majhnem kolo-dvoru, je reklama za Švicarski Pilatus, in to gre kar naprej. V Švici se ne bo nihče tako spozabil, zastoj iščeš lepakov za Postojnsko jamo ali Schafberg ali Mendel itd. So pač Švicarji. Nese jim pa zelo. Leta 1900. so našli v Švici 1900 gostilen (Švica je štirikrat tako velika kot Kranjska, nad 41.000 km², ljudi okoli 3,800.000, na 1 km²

93, po štetju 1910), v teh gostilnah 100.000 postelj, vsaka postelja je bila oddana poprečno v 95 nočeh, torej več kot tri mesece. Leta 1910. so imeli v hotelski industriji 800 milijonov frankov investiranega kapitala; vsako leto pride v Švico do dva milijona tujcev, takih namreč, ki ostanejo vsaj nekoliko časa tam. Na vsakega pride nad šest dni prebivanja, torej 12 do 13 milijonov dni. Takih pa, ki pridejo tja potovat, ne samo za par dni, je 350.000 do 450.000. Če računimo za vsakega na dan 12 frankov (à okoli 95 h), kar je še premalo, dobimo vsoto do 150 milijonov frankov. Ti tujci pa tudi kupujejo, spominke, razglednice itd., pošta ima dobiček, železnice istotako, vsota se zviša za 50 milijonov, naraste na 200 milijonov. Seveda so tudi stroški, a so le mali odstotki dohodkov. Še nekaj. V hotelski industriji je zaposlenih okoli 60.000 ljudi, tako ali tako; prištejemo še 18.000 restavrantov s 45.000 uslužbenci; to da zopet 28 do 30 milijonov. Niso pa še vračunjene napitnine, ki jih lahko cenimo na 3'5 do 4'5 milijonov frankov. Te podatke je priobčil Luzerner Tagblatt. Na koncu pristavi: »Poleg materielnega dobička ne smemo pozabiti na drugo, koliko smo vsled tujskega prometa napredovali v občevarju, v splošni izobrazbi, koliko se je naučila mlajša generacija jezikov in s tem zopet drugače izboljšala svoj položaj itd. Vse te dobrine pa temeljijo na visoko razviti švicarski hotelski industriji. Vidimo, da so prišle tudi sosednje države do istega zaključka; Nemčija, Avstrija in Francija se trudijo krčevito, da bi odpeljale vsaj del vsakoletnega zlatega toka iz Švice v svoje pokrajine. Zato moramo pa mi še bolj delovati in se truditi.« To pa znajo.

Ker sem omenil občevarje, mislim sploh na obnašanje. Stopi naj kdo le pri nas v vagon: ta pljuva sem, drugi tja, čiki letijo okoli, pepel tudi, vžigalice tudi, pehanje na vseh koncih in krajih. Vsega tega v Švici ni. Seveda je tam že v splošnem vzgoja drugačna, poklicani organi pazijo neprestano, a vpliv tujcev, ki so večinoma vendarle premožnejši, je brezdvomno velik. Zato so pa sedaj že Švicarji tujcem v zgled. Ne enega nisem videl, da bi bil pljuval okoli, niti eden ni vrgel cigarete ali pa vžigalice na tla, nobenega prerekanja, vse mirno in dostojno, tudi najprepro-

stejši ljudje. In vagoni! Sedaj ima že tretji razred naslonjala iz usnja, oddelke pa za štiri osebe.

Iz Genève sem se peljal s precej umazano cestno železnico — menda francoski vpliv — v Ferney-Voltaire, nekdanje bivališče velikega Francoza. Potem sem si ogledal mesto, znamenitosti, cerkve, muzeje in kar je še takega podobnega, tudi rojstno hišo Rousseaua. Videl sem Hotel Beau-Rivage in krasno esplanado pred njim: skoro na najlepšem kraju sveta je izdihnila nesrečna naša cesarica. Bajen je večer, vse razsvetljeno, hoteli, mostovi, ladje; koncerti so kar po ulicah, množica valovi in poslušaj zastonj —

stavijo na Quai du Mont-Blanc spomenik. Zgodilo se je po njegovi volji, velikanski spomenik se dviga tam; dva leva iz rumenega marmorja stražita dohod, spomenik sam obstoji iz šesterkotega baldahina iz marmorja, spodaj pa sarkofag. Slaveželjni knez je jahal preje na bronastem konju na baldahinu gori; ker je bil pa pretežak, so ga postavili dol na vsakdanja plebejska tla.

Kaj bom govoril o vožnji po jezeru, vse je lepo; parnik, voda, okolica, nebo. Thonon—Evianles-Bains—Lausanne. Vsakemu bi svetoval, naj se vozi na parnikih v prvem razredu. Sta samo dva. A dočim so potniki drugega razreda veči-

SVETI OČE PIJ X. MAŠUJE V CERKVI SV. PETRA.

kakor pri nas —; nasade moramo videti, opisati seveda ni mogoče. Najbolj me je zanimal relief skupine Mont-Blanca, šel sem jo gledat, ker Mont-Blanca samega ni bilo videti. Menda prva genèvska ulica se imenuje Rue du Mont-Blanc, najlepši breg Quai du Mont-Blanc, gora se zrcali v jezeru v vsej svoji krasoti, a jaz nisem videl prav nič, saj sem bil tam poleti 1912.

Nekateri ljudje so vendar preveč smešni. Kdor bo prišel v Genève, naj si ogleda spomenik vojvoda Karola Brunšviškega. Leta 1830. so ga doma izgnali, šel je v Genève, tam tudi umrl, l. 1873., in zapustil celo svoje premoženje mestu — 20 milijonov frankov —, a pod pogojem, da mu po-

noma spredaj stisnjeni, ima prvi razred na razpolago zadnji del ladje in kjer je nadstropje, tudi to.

Ogledam si Lausanne. Tam je tudi Zvezna sodna palača. Lansko leto so podpisali v Ouchy ob jezeru mir med Italijo in Turčijo, 16. oktobra. Odtod pa z železnico k znamenitim središčem tujkega prometa na vzhodni strani jezera: Vevey in Montreux. Visoko gori pa se dvigajo Rochers de Naye (2045 m), posejani s hoteli. O razgledu ne govorim, saj ni mogoče. Noter do vrha te pelje železnica. Jezen je človek, če vidi vso to razkošnost in dobro življenje, sam pa ne more zraven. Spodaj ob jezeru pa še kar vinograd za vino-

gradom. Na eni strani jezero, za jezerom Alpe, na drugi strani vinogradi, nalahno se vzpenjajoči griči, zadaj Rochers de Naye in druge gore, kako je lepo! In to jezero! Vmes pa vile in hoteli. Krajev ni mogoče ločiti, kar prehajajo drug v drugega.

Grad Chillon. Izstopil sem blizu tam in šel gledat. Most nas vodi čez dvajset metrov širok jarek. Že v 8. oziroma 9. stoletju je bila na malem otočiču stavba, v 12. pa se je dvigal že grad in v 13. so mu dali lice, ki ga ima še danes. Savojski grofje, lastniki gradu, so živeli od carine, ki so jo zahtevali od potnikov; Chillon je varoval zlasti pot čez Veliki Sv. Bernard. Marsikdo je zdihoval v temnih ječah, tako Bonivard, ker je bil za ločitev južne Švice od Savojske. Na nekem stebru je vrisano ime Byrona, znan je njegov »Ujetnik Chillonski«. Vidimo še »otočič miru«, zgrajen v 18. stoletju, trije bresti rastejo na njem, potem pa zavijemo v

Rodanovo dolino. Široka je in močvirna v začetku, a kmalu se zoži. Veliko naplavin, peska in kamenja, Rodan je brat Rena. Veliko slapov ob straneh, ostanek ledene dobe; produkt te dobe je tudi Ženevsko jezero, zalilo je jezik nekdanjega ledenika. V Martigny se odcepi proga proti Chamonix, središču prometa pod Mont Blanc. Ker vreme ni kazalo, sem Chamonix opustil in se peljal dalje gor ob Rodanu v Brig in skoz simplonski predor v italijanski Iselle. Znamenit je kraj Sion (Sitten) z griči Tourbillon in Valeria; na gričih preje gradovi, sedaj ne več.

V Brigu je velikanska palača Stockalperjev, trije stolpi, največja zasebna hiša v Švici; dozidali so jo l. 1642. Stockalperje je redil promet čez Simplon, pa neke ugodnosti so imeli glede soli itd., sedaj so ubožali; a pravili so mi v Brigu, da bo zopet boljše, posestnik se je namreč nekje prav bogato oženil. Zgodaj zjutraj sem se odpeljal skozi predor, ker sem hotel potem peš nazaj čez prelaz, 48 km.

Predor je najdaljši na svetu — a ne bo dolgo, Kavkaz dobi svojega, 23 km, oglašajo se pa tudi že drugi —, 19'803 km. Sezidali so ga v letih 1898—1906 inženirji Brandt, Brandau, Salzer in Locher, stroški 75'5 milijona kron. Popisan je v Planinskem Vestniku l. 1906. Mislili so na predor že l. 1852., pa so še pol stoletja počakali. Vročina v gori je znašala enkrat 56° C!, ni čuda, saj je najvišja točka v predoru (705 m) 2135 m pod goro, a vendar je to izredno veliko. Rova sta dva, oddaljena drug od drugega 17 m. Izdelan je samo eden, drugi je služil pri delu za ventilacijo, dovažanje materiala in odvažanje vode; letos, 1913,

je pa prišel tudi on na vrsto, promet se je pomnožil, železnica Lötschbergška. Na vsakih 200 m sta rova zvezana s kratkim rovom, ki mu pravijo traversa. Kak pomen je imel drugi rov glede ventilacije, kaže to-le: v gotthardski predor so mogli dovažati na sekundo samo 1'5 m³ zraka, v arlberški 6, v simplonski pa do 35 m³. Pravijo, da bodo v sredi izbili steno med obema rovoma in napravili malo restavracijo; bo posebne vrste restavracija, 2135 m pod vrhom gore.

Vozimo se skoz predor povprečno 25 minut, okna moramo zapreti, ker je precej toplo. Dima pa ni nič, promet je električen.

Nazaj pa čez Simplon. Cesto je dal napraviti Napoleon v letih 1800 do 1806, stala je 18 milijonov frankov. Kaj vse je napravil Napolen! Nikdar ne bom pozabil na to pot čez Simplon; vreme je bilo vendar enkrat lepo, jutro hladno, okolica grandiozna, nobenega hrupa in šuma. Skoz to velikansko naravo se vije velikanska cesta, delo velikega Korza. V Iselle govorijo italijansko, dialekt seveda, pa kakšen. Kupil sem si kruha, razumel nič, štel mi je neki denar, ki ga v Švici nihče ne mara. Grdo sva se gledala, nazadnje pa z mahanjem in pogledi vendarle nekaj dosegla. Bakreni drobiž je umeknil nazaj in mi navalil še en hleb kruha, imel sem dva — za dvajset vinarjev, pa kakšna. To bi bile naše gospodinje vesele. Ker je bilo zunaj dosti delavcev, sem pa imel zopet samo enega. Sam sem hodil, od časa do časa me je prehitel kak avtomobil, srečal sem pošto, znamenito švicarsko pošto. Pozneje o njej. Že v Iselle se dvigajo stene 500, 600, 800 m nad cesto, ozko je, temno in hladno; pride pa še hujše, soteska pri Gondo. Imenuje se po vasi Gondo, kjer so dali napraviti Stockalperji štirioglat stolp, z osmimi nadstropji. Služil je za zavetišče potnikom čez Simplon, sedaj je v njem gostilna, ne preveč snažna. Takoj po slapu Alpienbacha se divja soteska zoži tako, da ni več prostora za potok in cesto, morali so izklesati 223 m dolg predor. Soteska se še kar nič ne razširi. Pridem mimo dveh malih, a močnih poslopij, napisano je na njih: Refuge (r'füz), pribežališče. Napoleon jih je dal napraviti devet, štejejo jih od Briga počenši. Na štiri kilometre pride poprečno eno. Sedaj so razpadla, v nekatereh so pa gostilne. Tako trdno so zgrajena, da jim niti najljutejši vihar ni mogel škodovati.

Pridem v Gabi. Visoko sem že, Iselle 634 m nad morjem, Gabi 1232 m. Malo hišic in preprost hotel. Cesta napravi velikanski ovinek, izognem se mu po bližnjici. Svet se odpre, bujni pašniki in tudi travniki na vseh straneh. Razgrnem ha-

velok po travi in gledam. Kako mlada je okolica, voda še kar nič ni mogla izvršiti svoje naloge, omiliti nasprotja med visokim in nizkim svetom, odnesti na eni in odložiti na drugi strani. V so-teski Gondo dela samo v globino — primeri Vintgar — zadaj pa vendar tudi že v širino — primeri svet pred Žumrovo gostilno pred Vintgarjem. — Tako samotno je tukaj. Utrgam si par jagod, ki so jih kosci pozabili v malem jarku, še nekaj korakov, na cesti sem, še par korakov in popolnoma nepričakovano zagledaš vasico Sempeln, italijansko Sempione. Že smo višji nego je vrh Ljubelja, 1480 m, vasica je majhna, l. 1910. so našeli 357 ljudi. Pošto pa le imajo in razglednic na kupe. Hiše so se prilagodile okolici, nizke so, iz samega kamna, pokriva jih posebne vrste opeka, splošna barva je sivkastorjava. Takoj za Iselle smo prekoračili italijansko-švicarsko mejo, sedaj smo zopet v Švici, govorica je nemška. Takoj za vasjo se konča kratka, a široka

dolinica Roßboden. Visoko gori ob pobočju grozi ledenik, vidi se, kakor bi se moral vsak trenutek utrgati in zagrmeti v dolino. In ni še dolgo, ko se je spodnji del res utrgal, prigrmel na cesto in se valil čeznjo, seboj pa prinesel velikanska skladišča skal, peska in blata. Že leta 1901. se je katastrofa zgodila in vendar je še vse tako sveže, kakor bi bilo včeraj. Cesto so morali preložiti in šele pozneje so ji dali zopet staro smer. Deset minut sem moral korakati skoz nako-pičeni material, videl sem skale višje od tro-nadstropnih hiš.

Pod cesto zagledam v globokem kotlu čudno poslopje; stara bolnica simplonskih menihov je tam doli, sedaj stanujejo v njej pastirji. Poleg nje so sezidali hišo, kamor pošiljajo Švicarji svoje otroke na počitnice, 1900 m nad morjem. Okoli in okoli sledovi ledene dobe, vse zgledano in odrgnjeno od ledu, okroglo, polno črt, zarisanih od kamenja itd.

(Dalje.)

PASIJONKE.

Zložil J. Lovrenčič.

V morju upanja zelenih listov
je pasijonka, žalostna misel, vzcvetela,
prva je drugo priklicala, druga je tretjo,
vsaka je solncu živeti hotela.

Padle so sence, tvoji obupi,
cvetje se zožilo je in izginilo v zeleno morje;
jaz sem zaslutil solnčni dan
in življenja vredno obzorje...

PESEM.

Zložil Bogumil Gorenjko.

Molči mi, trpka beseda,
v srcu ostani bridkost!
Kaj li prikličeš nazaj jo
vesnico — mojo mladost?

Kadar že ptička doraste,
rodni pustila bo gaj,
mehko pustila bo gnezdo,
več se ne vrne nazaj!

DOMOVINI.

Zložil A. Kalan.

Saj nektarja, ambrozije niso krali
bogovom, domovina, tvoji dedi,
sinov morili niso — ne jih v jedi
kot Tantal prednje v kosih pokladali —

z brezdétno Leto nista tekmovali,
ponosna ob bogati dece čedi
ranila nisi je v zavisti blede,
kot Niobi so stari očitali.

Kaj v vodi do vratu trpiš zdaj žejo
kot Tantal, kaj izpred ust ti val beži,
zakaj nad taboj proži veja vejo,

ko po parmenah roka sega ti?...
zakaj sinovi sužnji ti mrjejo,
nesrečna Nioba med narodi?...

POGLED
NA JUNGFRAU
IN SOSEDNJE
VRHOVE
OD THUNA.

PAR DNI V ŠVICI.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

(Dalje.)

Dar metrov pod vrhom, 2001 m, simplonski hospic. Napoleon ga je začel zidati, a ga ni dovršil. L. 1831. so ga kupili Bernardinci in ga dozidali. Zelo veliko poslopje. Menihi so po stari navadi gostoljubni, prenočišče in hrana se dobi zastonj. Poskusil sem. Stopim v vežo in čakam. Pride neki hlapec in vpraša, kaj hočem. Pravim, da bi rad jedel. Reče, naj pozvonim. Tam ob steni v veži je visel velik zvonec, potegnem in čakam. Z zgornjega nadstropja pride menih, pater, črno oblečen. Na vprašanje, kaj bi rad, mu odgovorim: Kosil bi rad. Bilo je nekaj čez poldan. Pelje me v veliko sobo in mi odkaže prostor za dolgo mizo. Hlapec prinese juho in kruha v njej. Jem, prav dobro ni bilo, a je že šlo. Vpraša me, če hočem meso in prikuho, pravim, da ne. Hotel sem le pogledati, kako je. Ko me pa vpraša, če bi rad vino, pa pravim, naj le prinese. Zelo je bilo mrzlo, hvala Bogu. Za okus naj bo pa le oskrbnik odgovoren. Nisem še končal, kar se pridrvi za hlapcem tolpa psov bernardincev. Vprašam hlapca, zakaj jih imajo še sedaj, pravi, iz navade. Služijo nič več. Močni so in lepi, najraje so imeli sladkor; simplonski hospic jih redi še šest. Ogleдал sem si tudi še ostalo poslopje, postelje so čisto navadne, kuhinja velikanska. V Iselle govorijo italijansko, v Brigu nemško, patri in družina v hospicu pa francosko. Vedel sem, kakšen je običaj, da ne vzamejo denarja, vendar sem se hotel pre-

pričati in sem vprašal, koliko sem dolžan. Rekli so mi, da nič. Če pa hočem kaj dati, je pa v hospicu kapelica in v kapelici puščica. Čital sem že preje, naj vsak turist, ki ga patri pogostijo, stopi v kapelico in vrže v puščico vsaj toliko, kolikor misli, da stane hrana ali pa prenočišče. Ljudje so pa grdi in ne delajo tako; če bi red ne imel lastnega premoženja in ne bi vsakoletno pobiranje po Švici vsaj nekoliko odpomoglo, bi morali vse hospice zapreti. Če kakšen delavec ne plača, mu tega nihče ne šteje v zlo, a če ne plačajo turisti, ki hodijo okoli za zabavo, je pa zelo, zelo umazano.

Takoj za hospicem je najvišja točka prelaza, 2010 m, zraven pa lep modern hotel.

Bolj napreden kakor Simplon je Veliki Sveti Bernard. Ni čuda, tam ne gre nobena železnica skozi goro kakor pod Simplonom; zato je promet čez prelaz kljub večji višini, 2472 m, veliko bolj živahen. A da je tako udobno, tega ne bi nihče pričakoval. Kdor pride gor, dobi dobro hrano, dobro posteljo, sveže perilo; električno razsvetljavo so vpeljali in centralno kurjavo, tudi v manjših sobicah. Edino, kar ni moderno, je to, da je vse zastonj, pri vsem komfortu. Tudi tukaj psi nimajo nobenega opravka več, polegajo okoli hospica, edini oživljajoč element sredi brezkončne samote. Tako samotno kakor na Sv. Bernardu pravijo da ni skoro nikjer drugje. Če vidimo pse,

se zamislimo na prejšnje čase, ko so tavalili potniki po snežnih in zledenelih pustinja, ko so divjali viharji in grmeli plazovi in si videli meniha močne postavbe iskati izgubljene in onemogle reže, spremljanega od psov. Onih časov ni več, škoda. Tudi sedaj včasih še koga poiščejo, a razmere so povsem druge. Spomladi in jeseni korakajo čez prelaz čete delavcev, spomladi iskat dela v Švici in na Francoskem, jeseni se vračajo nazaj v Italijo. Pod goro so pa kantine, in vselej obvestijo telefonično menihe v hospicu, koliko delavcev je odšlo. Z gotovostjo lahko računijo delavci, da bodo dobili na cesti pse, če je vreme slabo; to je pa spomladi in jeseni večkrat. Včasih se psom pridruži tudi še kak pater.

Poleti pa pridejo drugi ljudje, moderni turisti. Stroški naraščajo. Vsako leto obišče hospic okoli 30.000 ljudi, od teh jih je 20.000 turistov. Vsak dan jih lahko brez težave pospravijo do 350, včasih jih pa prenoči tudi 650 do 750. Prostovoljnih darov v puščico v kapelici se pa nabere komaj za tretjino ali pa šele samo za četrtno stroškov. Umazanost turistov večkrat ne pozna meje: cele rodbine prihajajo na Sv. Bernard trikrat do štirikrat v seziji, zmeraj v soboto zvečer. Večerja je zastonj, prenočišče tudi, zajtrk je zastonj. V nedeljo pa napravijo izlet v bližnjo okolico in nobenega ni nazaj v kapelico, kvečjemu kosit pride še kdo, kar je tudi zastonj. Ubogi menihi pa ne upajo opustiti stare tradicije. Posebne podpore ni nobene; včasih so dajali Francozje malo subvencijo, a zadnjih deset let nič več. Kakor rečeno, držijo jih samo še lastna posestva in pa darila, a izhajati je mogoče le pri največji štedljivosti. Če bodo pa turisti še kar naprej izrabljali hospic kot hotel brez plačilnih listkov, bodo morali menihi seveda opustiti stare navade in kos preteklosti bo zopet utonil.

Pot od vrha simplonskega prelaza pa do petega »refuge« — 1934 m — je v času viharjev in plazov najbolj nevarna. Povsod vse polno galerij proti plazovom. Najznamenitejša je »Wassergalerie«, čez njo drvi v globino nad našimi glavami odtok ledenika »Kaltwassergletscher«. Znotraj je odeta galerija tudi s pločevino, a voda pronica kljub temu. Trideset kilometrov imam že, še osemnajst. Pa pozabim na dolgo pot, če pogledam predse — Bernske Alpe. Kilometri kar ginejo. Pridem v Bérissal, 1550 m; nekaj hiš, hotel seveda tudi, tenis igrajo. Grem naprej, dohiti me pošta. Hočem zlesti v voz, a mislim si: Če si dosedaj šel peš, boš pa še konec lepo zaključil. Nisem se kesal, vzrok pa ni lep ali idealen. Sedem namreč na travo in jem; blizu tam dela delavec

in naklada hlode, star je in upognjen. Gleda me; mislil sem si, da ni prav posebno sit. Mene so pa čakali v Brigu naročeni polni egiptovski lonci. Rečem mu, če hoče kruha in sira in salame. Vesel je bil in mi je dejal: Gotovo ste žejni. Pritrdil sem mu. Pravi: Pojte v bližnji refuge, tam je dobra gostilna. Zahtevajte vino, a recite, da morajo dati vina, ki ga pijo gostje domačini iz Briga. — Zasvetilo se mi je, Brig je v kantonu Wallis, vino v tem kantonu ima svetovni glas, a v hotelih ga kljub sicer izvrstni postrežbi ne morejo kar tako servirati. Gotovo je bil ta refuge kak priljubljen nedeljski cilj razvajenih Brižanov. — Rekel sem starcu, da ga bom ubogal. Par korakov, pa sem bil tam. Stopim v gostilno, nič posebnega ni bilo videti. Naročim. Čudno se jim je zdelo, saj vendar nisem bil iz Briga. Gospodinja prinese. Pokusim in rečem: Gospod, tukaj ni dobro biti, temveč tukaj je nadvse dobro biti. O ti Wallis! In vendar ni drago, pri tej kakovosti. Tri decilitre — ne točijo po četrtinkah — stane 32 vin. Svet je še zmeraj lep. Še pol ure in bil sem zopet v Brigu.

Drugi dan pa s švicarsko pošto v Fiesch in od tam na Eggishorn. Vreme krasno. Švicarska pošta, kmalu boš izumrla tudi ti. Še voziš čez Simplon in Furko, čez Grimsel in Gemmi, a kako dolgo bo to trajalo. Povsod te izpodrivajo. In vendar, kako si imenitna, kako originalna. Najprvo veliki voz, gala-voz, dva para konj ali pa trije, včasih trije konji v eni vrsti. Pravi umetnik mora biti voznik, če se hoče vvesti na svoj prestol. Visoko kraljuje, zelo visoko. Manj vredni so drugi vozovi. Kakor karavana se vleče dolga vrsta, biči pokajo, prah se dviga, vse se ogiba, na prvem vozu pa kralj karavane. Vozov je toliko, kakor je potreba. Peljali smo se po gornji Rodanovi dolini, imenovani Goms.

Onostran Briga je kraj Natters, domačini mu pravijo »Črna vas«. Italijani, ki so imeli zaslužka pri gradbi simplonske železnice, so ostali tu in ustanovili lastno kolonijo, Črno vas; sedaj delajo pa pri zgradbi nove železnice, ki bo peljala po Gomsu in čez Gotthardov masiv v dolino Rena in združila Wallis z Graubündenom. Električna moč bo gonila tudi to progo. Videl sem, kako so delali, velikanski je most zlasti pri Grengiolsu. Takoj pri Brigu je travnik, od koder je poletel nesrečni Peruanec Chavez 23. septembra 1910 v Italijo; letos se je dvignil na ravnem travniku ameriški Hrvat Bjelovučić in srečno dosegel svoj cilj, Domodossola onostran Simplona. Prebivalstvo Gomsa je videti premožno. Za geografa ni dosti novega. Nov mi je bil pa prah Gomsa, slaba primera je pot iz Lesec na Bled. Na neki

baraki sem videl napis Šorli, gotovo kdo iz naših krajev, ki je prodajal delavcem na novi progi to in ono. V Fieschu izstopim, 1071 m.

Sedaj pa brž na Eggishorn, 2934 m, porabiti je treba čas, dan je izredno lep. Pet ur računijo iz Fiescha do vrha, hodil sem tri, zvečer sem moral biti zopet v Brigu. Hitro se dviga pot, skozi gozd nas vodi in pelje potem na gorske pašnike. V višini 2193 m, torej natančno tako visoko kakor naša Prešernova kočica na Stolu, hotel Jungfrau. Redko vidiš kaj podobnega, velikanska stavba, spredaj pa obširna esplanada in pogled na jug na Lepontinske Alpe. Še poldrugeto uro po zložni stezi, začetkoma po planinah, potem med skalovjem, zavijemo naokoli in na vrhu smo. Oči se odpro, usta pa utihnejo; več turistov je prišlo tedaj gor, a začetkoma nisi slišal nobene besede razen strmečega »ah«.

Tik pod nami se vleče najdaljši alpski ledenik, Aletschgletscher, dolžina 25 km, od Ljubljane do Kranja. Velikanske so groblje ob robovih, na sredi in pred njim. Vidi se pa, da se umika, prednje groblje je že davno zapustil. V polkrogu se vije okoli Aletschhorna in drugih Hornov ter njihovih predstraž. Zada pa Jungfrau in Mönch in Eiger, vse posuto s solnčnimi žarki. Dalje naprej strmi Finsteraarhorn, Fiescherhörner, Fieschergletscher, Tödi in tako naokoli proti vzhodu do stražnikov Engadina. Na jugu pa Monte Leone, Monte Rosa, strmi stožec opevanega Matterhorna, Weißhorn, čisto zadaj pa Grand Combin in Mont Blanc. Danes sem videl vse, čisto vse; imel sem pred seboj panoramo na papirju, a lahko rečem, da sem videl več kakor je bilo zarisano. Za ljubkost pa poskrbi jezero Märjelen poleg Aleškega ledenika, led se lomi in plava po njem. In te barve! Rekli so mi potem v hotelu, da sem imel veliko srečo, bil je to tedaj najlepši dan cele sezone.

Dolgo sem sedel na vrhu. Turisti so mi pravili, da gredo večkrat že zjutraj iz hotela, vzamejo seboj jedi in knjige, sedijo na vrhu ves dan in gredo nazaj šele po solnčnem zahodu. Blagor onim, ki morejo.

V Fieschu dobim staro znanko-pošto. Ko sem kupil vozni listek in smo se zgovarjali, me vpraša uradnik: »Kommen Sie weit her?« »Aus Rußland,« sem se zlagal. Pri pošti je navada, da sedi tisti, ki pride preje, v prvem vozu, drugi pa zadaj, kakor se pač oglašijo. Pozneje ko prideš, več prahu požreš. Ker sem bil zadnji prisopihal, sem bil namenjen za četrti voz. Rusi morajo biti pa v Švici na jako dobrem glasu, kajti uradnik pravi: »Werde nachschauen, es wird sich vielleicht im

ersten Wagen noch ein Platz finden lassen.« In staknil ga je, prej je bilo pa vse »zasedeno«.

Brž smo v Brigu. Drugi dan z železnico v Visp, potem pa dalje v Zermatt pod Monte Rosa in Matterhorn. A bogovi ne privoščijo človeku preveč veselja, to je že stara stvar. Komaj sem se v Zermattu dobro zasidral za mizo in pričel študirati po karti in po kažipotih, če bom mogel opraviti v enem dnevu sloviti Gornergrat in hotel Schwarzsee pod Matterhornom, že se pokaže mal oblaček na zahodu, obrne se in zapraši, ne dolgo, in nebo je zastrto, Zermatt pa v dežju. Malo milo se mi je storilo, železnica iz Vispa v Zermatt in nazaj stane namreč 16 frankov. Pa kaj sem hotel. Počakal sem jutra; nič. Vprašujem domačine, kaj mislijo. »In einer Woche dürfte es schon besser werden.« Z Bogom, Zermatt; nazaj v Visp.

Letošnjo pomlad so dovršili znamenito železnico iz Frutigena v kantonu Bern pod prelazom Lötschen v Brig; zveže direktno Bern in Milan, bo tudi svetovnega pomena, drugi simplonski rov bodo zato izdelali, imenujejo jo Lötschensko železnico, Lötschbergbahn. Lansko leto še ni bilo mogoče peljati se z njo. Čital sem opise in žal mi je bilo, da sem bil lansko leto v Švici in ne letos. Železnica je električna, 34 galerij, na južni strani — vidi se iz doline visoko gori na pobočju, polagoma prihaja proti Rodanu — jih je 21, predor je dolg 14'605 km, je torej tretji v Alpah, najvišja točka 1244 m nad morjem, dolžina železnice 74 km, stroški 100 milijonov frankov. Drdrali smo nazaj do Lausane, potem pa čez Freiburg v švicarsko prestolnico, v Bern.

Izstopil sem samo v Freiburgu, oziroma Fribourgu; tu govorijo še francosko. Ostal sem tam le od vlaka do vlaka, zanimala sta me viseča mostova. Ko sem se peljal s tramvajem skozi mesto, vidim velikansko lipo, koje veje podpirajo kameniti stebri; obod lipe meri 4'5 m. Prvi veliki — viseči most¹ — prekorači reko Saano v višini 51 m; dolg je 246 m, zgradili so ga leta 1832—1835. Šest velikanskih žičnih vrvi ga nosi, vsaka vrv je dolga 374 m, na vsaki strani mosta so tri vrvi, dve obstojita iz 2×1056 žic, tretja pa iz 2238 žic. Da imajo pa vrvi dosti opore, so jih zasidrali 14 metrov globoko v skalo; vrvi gredo v skalo skozi hiše na obeh koncih mesta. Tudi če gre en sam človek po mostu, se most trese, kaj šele če gredo vozovi.

Čez dolino Gotterona pa vodi še višji viseči most, 75 m nad vodo, 151 m je dolg, napravili so ga leta 1840. Komur se v glavi vrti, naj v sredi

¹ Grand Pont Suspendu.

mosta nikar ne gleda čez ograjo, zlasti še, če gre mimo slučajno kak voz. Videl sem pod mostom naprave za delavce v svrhu popravljanja in barvanja, s kljukami so pritrjene na most. Zelo jasna mora biti glava, če hočemo tu delati.

V Bernu je zopet lilo. Mesto je bilo pa razsvetljeno, povsod godba in izprevodi. Vprašal sem, zakaj. »Bundesfest«, je bil odgovor. Bilo je ravno 1. avgusta. Hoteli kljub slabemu vremenu prenapolnjeni. Prišel sem v mesto ob devetih zvečer, šele ob desetih sem dobil prenočišče, hotel Storchen. Vsakemu ga priporočam. Potem pa še malo naokoli, saj nisem mogel spati, tako pokanje in grmenje po vseh ulicah. Iztaknil sem nekaj podobnega, kakor ima Dunaj, Ratskeller. Ob polnoči so se ljudje pomirili.

Drugi dan pa ogled. Kar sem videl mest v Švici, nikjer nisem opazil toliko res švicarskega, posebnega, domačega. Povsod v starem mestu ob cestah in ulicah »lope« — Lauben —, galerije s prodajalnami, gostilnami itd. Povsod po cestah pa stari vodnjaki, največ jih je iz 16. stoletja. Eden se imenuje Dudelsackpfeiferbrunnen, drugi Schützenbrunnen, potem Kindlifresser-, Moses-, Simson-, Gerechtigkeitsbrunnen itd. Kdor gre v Bern, naj si ogleda razgledišča Kleine in Große Schanze, Bundesterrasse, zvezno palačo, Münster — meni se je zdel zelo prazen, kakor sploh vsa protestantska, zlasti kalvinska svetišča —; nadalje razne muzeje, jih je vse polno, zanimal me je tudi alpski muzej. Tu izveš vse, kar vedó o Alpah, od geološke razlage noter do žeblja, ki ga zabiješ v čevelj, in pa do svetilke, ki jo je vzeti seboj. Medved je znak Berna; če se pelješ čez Aaro, vidiš »Bärengraben«, širok in globok jarek pod cesto; v njem pa par medvedov, ki se jim spričo radodarnosti ljudstva menda v celem Bernu najbolje godi. Neka potovalna knjižica iz l. 1684. pravi o jarku »darinn etliche par Bären unterhalten werden, durch eine Stiftung Renati, Herzogen von Lothringen«. Torej ustanova za medvede. Tudi nekaj.

Ogledal sem si seveda tudi Zeitglockenturm. Star je že, iz 15. stoletja. Velikanska je ura; na vzhodni strani pride na kazališču vsako uro ven iz stolpa pojoč petelin in pa krdelo medvedov. Marširajo mimo nas, potem pa nazaj v stolp. Vselej se nabere pred stolpom polno radovednežev, navadno z rdečimi knjigami v roki, Bae-deker.

Krasen je spomenik svetovne poštne zveze, Weltpostvereinsdenkmal. Velikansko kroglo — zemljo — obkrožujejo in si podajajo roko peteri deli sveta. Otvorili so spomenik l. 1909.

Če je vreme ugodno, naj se pelje turist na Gurten, 861 m, velikanska panorama. Jaz se nisem, ker je deževalo.

Po dolini Emme drdra vlak. Ta dolina in sosednji Entlebuch sta svetovnoznana. Živino-reja na najvišji stopnji; čudno se vidi, ko je vse govedo tako sivo, nobene razlike. Kakšni so travniki! Ta pokrajina ima v celi Švici največ posamnih bivališč. Ljubke hišice gledajo iz zelenja, skoro nikjer nista dve skupaj; občine so seveda zelo velike, a tudi v središču občine ne vidiš večkrat več kot dve hiši ali tri. Posestvo podeduje vedno najmlajši sin, starejše brate odpravijo z denarjem. Vsled tega so starši in otroci dolgo časa skupaj na stari »Heimet«. Sirarstvo se je dvignilo šele po prvi polovici preteklega stoletja, tedaj ko so začele zadruge svoje delovanje. Zadrugam se ima mala deželica — Emmska dolina in Entlebuch — zahvaliti za svoje bogastvo; kljub neravnim tlom in neugodnemu podnebjju ima ta del Švice najboljše in najtrdnjše kmetije. Ohranjeno je tudi pristno bernsko življenje.

Luzern. Središče tujškega prometa. Tako je velik kakor Ljubljana, a Ljubljana — provincialno mesto, Luzern — svetovno mesto. Vsi mo-goči narodi, črnci in Mongoli, tudi Malaji, a ne vzbudijo nobene pozornosti. Velikanske izložbe, veliko denarja. Promet nadvse živahen. Znak Lu-zerna so brivci in pa prodaja dragocenosti, torej tujci. Bi bilo dobro, da bi si naši ljudje taka mesta malo ogledali; tudi uredniki. Človek namreč takrat uide vsakdanjosti in pogleda tudi v svet; to je pa jako dobro, na vse strani. Vsakemu bi svetoval, naj gre na kolodvoru v restavracijo tretjega razreda in naj se pomeša med ljudstvo; to je življenje!

Poleg cerkvâ, muzejev itd. zlasti dve znamenitosti, ki sta tudi krajevno skupaj: umirajoči lev in pa »ledeniški vrt«. Umirajočega leva je vklesal H. Ahorn po Thorwaldsenovem modelu 1819–1821 v živo skalo peščenca. Dolblina je dolga 13 m, lev sam devet metrov. Spominja nas na leto 1792., ko je padlo pri obleganju Tuilerij 26 častnikov in okoli 760 vojakov švicarske garde. S šapo pokriva lev burbonski ščit lilij in umira; podoba švicarske zvestobe, ki ne pozna smrti in strahu. Odlomljeno kopje mu tiči v truplu, zgrudil se je, prevzet bolečine. Nad spomenikom so v kamen vklesane besede: Der Schweizer Treue und Tapferkeit. — Učinka, ki ga napravi plemenita in zvesta žival ob svoji smrti, pa ne morem opisati, to se samo čuti.

Od leva naprej pridemo v svetovnoznani »ledeniški vrt«. Odkrili so ga v jeseni l. 1872. Eden

najveličastnejših ostankov iz dobe, ko je v Alpah kraljeval led. Kako lepo se da tukaj študirati! Ledenik ob Reuži se je razprostiral daleč severno od Vierwaldstättskega jezera in nam zapustil tukaj znamenite svoje sledove. Odstranili so bili prst in kamenje in pokazale so se globoke jame, na dnu pa okroglo kamenje, cele skale: ledeniški mlini. Kamen pride na dnu ledenika do trde skale, voda ga prime, začne se vrteti in razjedati dno, vedno globlje gre, nazadnje ledenik izgine, mlin pa ostane, seveda ne deluje več. Največja teh jam je globoka 9·5 m, premer ji je 8 m. Vidimo tam tudi umetni mlin, ki nam kaže, kako so naravne moči delovale, vidimo globoko vdrgnjeno skalovje, blodeče skale itd. Poleg vrta je muzej alpskih živali, mineralij, ostanki stavb na kolih itd. itd. Drugič kaj več o tem.

Od Luzerna se peljem proti jugu z brüniško železnico, Brünigbahn. Hotel sem mimogrede obiskati Pilatus, a nemogoče, dež. Železnico čez prelaz Brünig — 1004 m — so sezidali v letih 1888–89, začetkoma je navadna ozkotirna proga, potem pa adhezijska in zobokolna. Bolj počasna je, zato imam dosti prilike, natančno si vtisniti v spomin lepo okolico. Dež pa malo moti. Sarnensko jezero — ob progi — ima dosti rib, lepše je više gori majhno, samo pol ure dolgo Lungernsko jezero. Ko se prevalimo čez prelaz, se nam odpre naenkrat Aarska dolina, vidimo Meiringen, Briensko jezero, Faulhorn, spodnji Reichenbaški slap itd. Zelo strmo gre navzdol ob gorskem pobočju, 120/0.

V največjem dežju sem si ogledal svetovnoznani gornji Reichenbaški slap, velikanska je moč, odeta v padec vodnih mas. Potem pa v tesni reke Aar, 1400 m so dolge, dostopne so jih napravili šele jeseni leta 1911. Marsikake tesni sem že videl, marsikako sotesko, a kljub temu sem odšel z globokim vtisom. Stane pa ta vtis en frank. Napravljena je pred vhomom hišica z restavracijo in nihče ne more do naprav, kdor ni šel mimo blagajne. Če pa prideš od nasprotne strani, moraš pa tudi plačati. Še en izhod je, v sredi soteske, imenovan »Finstere Schlucht«; strmo se gre kvišku, tema grozna. A ko pridem ven, stoji tam zopet mala hišica in neki starec, najbrže kak star vojak, zahteva od mene izkazilo, da sem plačal. Tesni so tako ozke in zvite, da je včasih med stenami komaj meter prostora ali pa še ne, da visi gornja stena nad spodnjo itd. Za bolj nervozne ljudi so napravili poleg brvi in mostov še predor in v njem okna. Kako se mora reka truditi, stokati, delovati, šumeti, bučati! Vidi se, da je pokrajina še sila mlada.

Železnice ob Brienskem jezeru še ni, delajo jo. Zato hitro na parnik. 14 km je jezero dolgo, 2–2·5 km široko in do 261 m globoko. Lepa okolica. Najlepše ob jezeru so slapovi Gießbacha, sedem jih je, skupna višina 300 m.

Kmalu smo v Interlaken. Nato z brzovlakom ob Thunskem jezeru v Thun. Thun je malo mestece, znano kot glavna orožarna švicarske artilerije. Nepozaben mi ostane pogled na Alpe in pa vožnja po jezeru. Jezero je dolgo 18·5 km, široko 3 km, največja globina 217 m. Od trenutka do trenutka se menjajo prizori, preveč je vtisov. Dočim me je Briensko jezero pozdravljalo z dežjem, sem se kopal sedaj v najlepših solnčnih žarkih. Videl sem Stockhorn, Niesen, Blümlisalp, razne druge Horne, tako Schreckhorn in Wetterhorn, v sredi pa nepopisno lepo trojico Eiger, Mönch in Jungfrau.

Pridemo v Interlaken; zopet dež. Ogledal sem si razne izložbe, prodajalne itd., tudi središče tujskega prometa, takoimenovani Höheweg. S težkim srcem si kupim karto Interlaken—Grindelwald—Wengernalp—Lauterbrunnen in od tam nazaj v Interlaken, skoro 14 kron. Kaj če bo zastoj! Mislil sem na Zermatt. Po jako tesni dolini se pripeljem v Grindelwald, dolina sama nič takega, kar bi Kranjca zanimalo. V Grindelwaldu smo že 1000 m nad morjem. Deževalo je kakor iz škafa. Vse zasedeno. Grem v hotel National. Posestnik mi pravi: »Sicer nimamo prostora, a ker ste turist, Vam bomo odstopili eno svojih sob.« Začudil sem se, a takoj mi je bilo jasno. Švicarji vedo, da so turisti raznesli glas o lepoti njihove domovine po širnem svetu, da so oni začetek njihovega blagostanja. In večkrat sem imel priliko opazovati, da ima turist v marsikakem oziru prednost pred nagizdeno in nališpano gospodo, četudi ga zunanost ne priporoča za salon.

Koliko se lahko obhodi v enem dnevu! Prenočil sem bil v Luzernu, videl sem zjutraj Sarnensko in Lungersko jezero, nato Meiringen, slap Reichenbacha, tesni Aare, proti opoldnevu imenovani dve jezери, nato Interlaken, zvečer sem bil v Grindelwaldu. In še sem imel toliko časa, da sem se pomešal med ljudi in si ogledal kraj, ki je v zadnjih letih tako zaslovel. Drugo jutro navsezgodaj obiščem grindelwaldske ledenike; velike groblje daleč pred ledenikom nam pričajo o večji razsežnosti ledu v prejšnjih časih. Torej isto kakor pri ledeniku Aletsch. Pred spodnjim ledenikom je soteska Lütschine, 600 m dolga, železne galerije vodijo po njej. Znamenit je tudi dvig ob wetterhornskem ledeniku. Pri postaji v

dolini — 1257 m — zagledamo visoko nad seboj gornjo postajo, 420 m višje. V osmih minutah in pol se pripeljemo gor. Dve vrvi s premerom 44 mm nosita dva dviga, prostora za 16 ljudi, vlečeta pa dve drugi vrvi s premerom 30 mm.

Skoz gozde in po livadah smo se peljali na Malo Scheidegg — 1064 m — in pa na planino Wengern — 1877 m —. Razgled je menda velikanski, zlasti na bližnjo trojico Mönch, Eiger,

Jungfrau. Prejšnji večer sem imel v Grindelwaldu priliko, opazovati strme stene Eigerja, a samo eno uro. Vprašal sem bil domačine, če bo danes lepo. Rekli so, da bo, a ni bilo. Enkrat smo videli skoz raztrgano meglo nekaj groznih sten in prepadov, a bogovi so z nevoščljivo roko kmalu zopet potegnili sivi megleni plašč čez raztrgane stene. Proti večeru sem bil že v Interlakenu, spal sem pa v Luzernu. (Konec.)

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

Doleg naštetih oblik se je uvedlo v pisavo iz hrvaščine, stare slovenščine in vzhodno štajerskih narečij v tem času še jako mnogo posebnosti. Miklošič je začel pisati po berilih, ki jih je prirejal za gimnazije, precej staroslovenskih in vzhodnih oblik. Bleiweis ga je naprosil, da jih pojasni, kar je Miklošič po Navratilu tudi storil. V Novicah l. 1853. je nove oblike naštel in razložil. Pisal je zlasti e za dotedanji i: s tem, z vsem, teh, vseh itd. nam. dotedanje pisave: s tim, z vsim itd.; dalje obliko ,sem' nam. ,sim' ter e za i v končnicah s poluglasnikom. »Po staroslovenski (se piše) v besedah »ta...« in »vse...« povsod e namesto i, tedaj tudi: s tem, z vsem, teh, vseh itd.« — piše Miklošič v pojasnilu¹ — »kakor po nekterih krajih še dan danes razločno izgovarjajo. Kdor pa izgovarja e zamolklo (t. j. poluglasno, na zapadu, op. pis.), ga ta pisava ne more motiti, zato ker za ta zamolkli glas zdaj že do malega le e pišemo... Ravno zato je dosledno pisano sem (namesto dozdanjega sim) in sem (= prislov, strsl. sěmo)... oboje enako... Druga oseba glagola, namreč: si (tudi po staroslovenski i) nima s prvo nič zapovedovati. Po staroslovenski se piše perva: jesm; tukaj ne vidiš nikakega i. Ako izpeljava ali staroslovenščina čerke i ne opravičuje, stoji tedaj namesto Metelkotovega »povsod dosledno e«. Dalje je uvedel tu obliko: Kranjec, Kranjsko, za dotedanje Krajnec, Krajnsko. »Kranjec, Kranjsko, ne Krajnec, Krajnsko«, piše Miklošič.² »Izpeljava iz besede »kraj«³ (zato ker dežela na

kraju leži), ne velja (Bleiweis je pristavil pod črto vprašaj; op. pis.). Štajerski Slovenci izgovarjajo razločno »Kranjec« ne Krajnec... Po misli Miklošiča se je naredilo ime Kranjsko, Kranja iz imena Carnia.« Dalje je pisal tudi prislove na -ski po strsl.: »Tukaj naj stoji opomba«, dostavlja pisatelj, »da je v staroslovenščini končaj... vedno i ne o, toraj je ta izjema tudi v berilu obveljala; na priliko: to slovensko dete zna po slovenski in (po) laški, ona se možki véde itd.« Prvi je pisal to obliko na zahodu že L. Svetec.¹

Ker je bila Miklošiču staroslovenščina, kakor sam pravi, »zvezda danica, ki nam pravo pot kaže, na katero se moramo toraj pisaje po slovenski vedno ozirati, ako nečemo zahajati«,² je pisal tudi oblike: začinjati, počinjati namesto: začenjati, počenjati, »po štajerski-slovenski, zato ker je tudi staroslovenski, dosledno kakor: izpirati, podirati namesto izpérati, podérati«.³ Teh vzhodnih oblik vendar nihče ni poizkušal pisati. Obratno pa je Miklošič nasproti koroškim in štajerskim pisateljem, ki so pisali pogosto še »e« pri pridevnikovih končnicah,⁴ poudarjal, da je kranjski »i« staroslovenski: končnica »-im... v druživniku (je) po staroslovenski, česar nekteri še ne vejo. V višebroju je obveljal (v berilih) i: lepim -ih -imi tudi po staroslovenski rabi.«⁵

¹ Slovenija, 1849 po staroslov. (212) po očetovski (284).

² l. c. 347.

³ l. c. 338. tako se je namreč dotlej še pisalo.

⁴ Drobničeva Slov. čb. 1850; prot daljnem stranskem krajem (2) po svojih kraljestvih (3) s divjimi Tatari (4) med drugim (7) s poslednjem izdihom (105). Prim. koroške pisatelje: Slov. bč. 1850, 8: pred kterem, Majar v Sloveniji, 1849: s ptujemi Nemci (13), za ptujem (17) s svojemi bratji (17) itd.

⁵ l. c. 338.

¹ Nov. 1853, 338.

² l. c. 346.

³ Naglas kaže, da res ne velja! krāj — krāja bi dalo? Krānsko, Krānjec itd.